

Veratrum lobelianum, gatunków podlegających ochronie całkowitej (listera jajowata *Listera ovata*, wawrzynek wilczytoko *Daphne mezereum*, lilia złotogłów *Lilium martagon*, widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*) i częściowej (m. in. kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, marzanka wonna *Asperula odorata*, konwalia majowa *Convallaria maialis*). W sumie na tym niewielkim, kilkuhektarowym obszarze roślinności łąkowo-leśnej stwierdzono występowanie 16 gatunków ustawowo chronionych — w tym 9 taksonów podlegających ochronie całkowitej. Ponadto na sąsiednich, prywatnych łąkach wsi Zawada i Szewce znajduje się kilka dużych skupień kosańca syberyjskiego *Iris sibirica*, a w zaroślach nad wyschniętym korytem Bobrzyczki (w sąsiedztwie jaskini „Raj”) obficie rośnie tojad dzióbaty *Aconitum variegatum*.

Walory geobotaniczne opisanego fragmentu górnego odcinka doliny Bobrzyczki kwalifikują go do objęcia ochroną rezerwatową. Chroniony obszar — w granicach zaznaczonych na ryc. 2 — powinien zabezpieczyć całą enklawę roślinności torfowiskowo-łąkowej (oddz. 98b, 106a) oraz fragmenty sąsiednich, najcenniejszych pod względem florystycznym obszarów leśnych (wraz ze stanowiskiem zimowitu jesiennego). Ze względu na potrzebę stosowania aktywnych form ochrony, proponowany obiekt powinien mieć status rezerwatu częściowego.

Edward Bróź, Bożena Maciejczak

PIŚMIENNICTWO

Cmak J. 1975. *Zagadnienia biosozologii a regionalna ochrona przyrody na przykładzie Kielecczyny*. Wyd. WSP, Kielce.

Massalski E. 1962. *Obrazy roślinności Krainy Gór Świętokrzyskich*. WAG, Kraków.

Rostafiński J. 1872. *Florae Polonicae Prodromus*. Verh. Zool.-Bot. Ges. 22: 81—208.

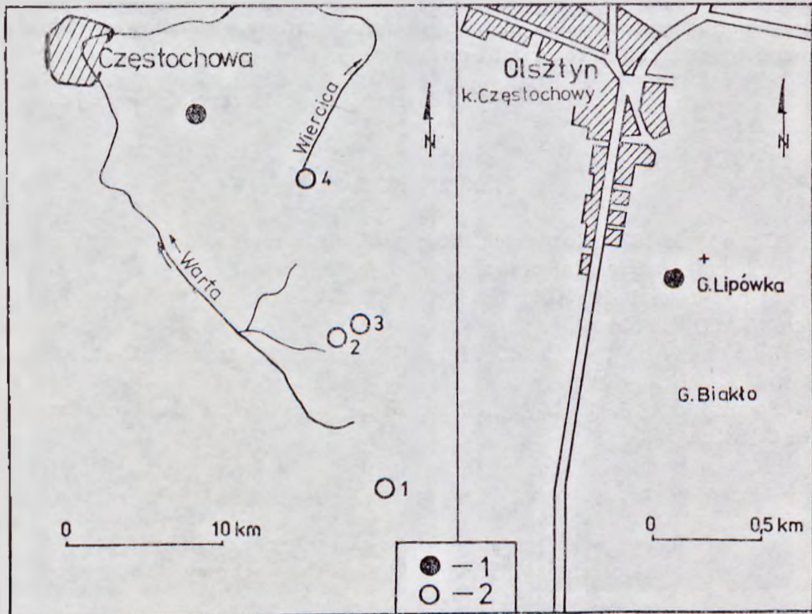
Sapalski J. 1862. *Pogląd na historię naturalną Guberni Radomskiej*. Kielce.

Nowe naskalne stanowisko mącznicy lekarskiej *Arctostaphylos uva-ursi* koło Częstochowy

Mącznica lekarska jest gatunkiem północnym, cyrkumborealnym, osiągającym w Polsce południową granicę zwartego zasięgu (Szafer 1918, Gawłowska 1964, Szafer, Zarzycki 1977). Dość często występuje w północnej i środkowej części kraju w lasach sosnowych, na przepuszczalnych, piaszczystych, kwaśnych glebach. Do rzadkości na-

leżą w Polsce stanowiska naskalne mącznicy lekarskiej, znane dotychczas z Tatr — 5 stanowisk (Gawłowska 1965/1966, Piękoś-Mirkowa 1982), oraz z Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej — 4 stanowiska (Browicz, Gostyńska 1960).

Nowe stanowisko znalezione zostało w odległości około 10 km na południowy wschód od Częstochowy, w miejscowości Olsztyn (ryc. 1). Mącznica rośnie tu na niedużej skałce jurajskiej (wysokość 3 m) otoczonej łąką, leżącej kilkadziesiąt metrów na zachód od wzgórza Lipówka, na wysokości 320 m n.p.m. Tuż obok skałki rosną: dereń świdwa *Cornus sanguinea*, szklak pospolity *Rhamnus cathartica*, róża dzika *Rosa canina*. Krzewy te nie zaciniają jednak murawy zajmowanej przez mącznicę, która pokrywa zwartym płatem, o powierzchni 8 m², lekko nachylony grzbiet skałki. Okazy osiągają 10—15 cm wysokości i wykazują znaczny przyrost na długość, wynoszący 2—6 cm rocznie. Obficie kwitną w pierwszej połowie maja i zawiązują owoce, z których

Ryc. 1. Rozmieszczenie naskalnych stanowisk mącznicy lekarskiej na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej: 1 — stanowisko nowe, 2 — stanowiska znane dotychczas. — Distribution of the localities of the bearberry, *Arctostaphylos uva-ursi*, growing on rocks in the Cracow-Częstochowa Upland: 1 — the new locality, 2 — hitherto known localities

dojrzewa tylko 5—10%. Nie stwierdzono siewek lub okazów młodocianych. Kwasowość gleby w strefie korzeniowej wynosi 7,5—8,0 pH (H₂O), a wilgotność 25%. Obserwacje prowadzono w latach 1987—1991. Razem z mącznicą rosną na skalce: przytulia krakowska *Galium cracoviense* — endemiczny gatunek flory polskiej, kokoryczka wonna *Polygonatum odoratum*, ciemiężyk białokwiatowy *Vincetoxicum officinale*, fiołek pagórkowaty *Viola collina*, dzwonek brzoskwiniolistny *Campanula persicifolia*, dąbrówka kosmata *Ajuga genevensis*, czosnek górski *Allium montanum*, kostrzewa błada *Festuca pallens*, krzyżownice: górską *Polygala brachyptera* i czubata *P. comosa*, po jednym małym okazie sosny zwyczajnej *Pinus silvestris* i jałowca pospolitego *Juniperus communis* oraz trzy nieduże krzaki rzadkiej na Wyżynie róży goździkowatej *Rosa caryophyllacea* (Popek, Sendek 1984/85).

Przy okazji skontrolowano najbliższe znane stanowisko mącznicy na skale Diabelski Most koło Potoku Złotego (ryc. 1, stanowisko nr 4), gdzie rósł jeden nieduży okaz (Browicz, Gostyńska 1960). Nie udało się go obecnie odszukać i najprawdopodobniej stanowisko to należy uznać za wymarłe. W związku z nasilającym się ruchem turystycznym stanowisko mącznicy lekarskiej w Olsztynie jest zagrożone. Grzbiet skałki bywa często odwiedzany przez turystów, a murawa naskalna wydeptywana. Powoduje to, że mącznica nie powiększa arealu i utrzymuje się na peryferycznej części skałki.

Zabezpieczenie stanowiska mącznicy wiąże się z szerszym problemem objęcia ochroną rezerwatową całego wzgórze Lipówka, ze względu na występowanie tu endemicznej *Galium cracoviense* oraz rzadkich gatunków roślin, w tym wielu chronionych.

Zbigniew Szela g

WAŻNIEJSZE PIŚMIENNICTWO

Browicz K., Gostyńska M. 1960. *Mącznica lekarska (Arctostaphylos uva-ursi L.) na skałkach wapiennych w Jurze Krakowsko-Wiełuńskiej*. Frag. Flor. et Geob. 6, 3: 307—313.

Gawłowska J. 1964. *Mącznica lekarska — Arctostaphylos uva-ursi L. w Polsce, jej zasoby i ochrona*. Ochr. Przyr. 30: 23—50.

Gawłowska J. 1965 (1966). *Reliktowe stanowiska mącznicy lekarskiej Arctostaphylos uva-ursi L. w Tatrach*. Wierchy 34: 27—32.

Piękoś-Mirkowa H. 1982. *Rzadkie taksony roślin naczyniowych na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego — ich zagrożenie ze strony turystyki oraz problemy ochrony*. Studia Naturae A, 22: 79—132.

Popek R., Sendek A. 1984/85. *Stanowiska róż na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej*. Roczn. Dendrol. 36: 49—60.

Szafer W. 1918. *O geograficznym rozmieszczeniu i hodowli roślin lekarskich w Polsce*. Warszawa.

Szafer W., Zarzycki K. 1977. *Szala roślinna Polski*. PWN, Warszawa.

Stanowisko skrzypu olbrzymiego *Equisetum maximum* w województwie płockim

Skrzypy *Equisetinae* reprezentowane są przez jedną tylko rodzinę skrzypowatych *Equisetaceae*. Optymalny rozwój osiągnęły w erze paleozoicznej, następnie wyginęły — oprócz rodzaju *Equisetum*, z którego zachowało się 25 gatunków. W erze paleozoicznej występowały drzewiaste formy skrzypów, wykazujące wtórny przyrost na grubość. Współczesne skrzypy nie mają specjalnego znaczenia wśród naszej roślinności (Cervenka 1982).

Jednym z przetrwałych gatunków jest skrzyp olbrzymi *Equisetum maximum*, największy z tej rodziny w naszej rodzimej florze. Ze względu na rzadkość występowania i zbierania dla celów leczniczych podlega ochronie gatunkowej (ryc. 1).

Na terenie woj. płockiego, jak dotąd, znane są dwa stanowiska skrzypu olbrzymiego (ryc. 2). Pierwsze na skarpie wislanej, opisane już w literaturze, oraz drugie znalezione niedawno w jarze rzeki Brzeźnicy.

Stanowisko umiejscowione na skarpie wislanej pod Maszewem zostało stwierdzone wcześniej, o czym wspomina Kucharski (1985). Autor zaliczył ten gatunek do „perel” flory płockiej. Kierując się informacją z wyżej wymienionego źródła, stwierdzono dwa skupiska roślin umiejscowione wzdłuż Wisły:

— pierwsze, w zakrzewieniach, wśród drzew ogrodowych śliwy domowej węgierki *Prunus domestica*, tworzących żywopłot (ryc. 2A). Rozmieszczone tu były nierównomiernie. Skupisko miało wymiary 20 × 2,5 m, a byliny od 13 do 110 cm wysokości;

— drugie, na podmokłym terenie, w pasie drzew (głównie olszy *Alnus* sp.), porośniętym roślinnością wodną. Wysokość roślin wahała się od 26 do 153 cm (ryc. 2B).

W trakcie prowadzenia badań nad zbiorowiskami roślinnymi w jarze rzeki Brzeźnicy znaleziono drugie stanowisko skrzypu olbrzymiego. Występuje on w trzech skupiskach:

— pierwsze, przy drodze po prawej stronie rzeki Brzeźnicy (w okolicy byłej cegielni). Skupienie to odznacza się bardzo małą liczebnością i dużym rozproszeniem roślin. Poszczególne egzemplarze skrzypów zo-